

УДК 657.422.1:33.05-044.372

Яременко О.Р.*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри банківської справи**Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця***Костильова О.М.***студентка**Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця*

ПРОБЛЕМНІ КРЕДИТИ БАНКІВ: ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ТА ТЕНДЕНЦІЇ ЇХ РОЗВИТКУ В УМОВАХ БАНКІВСЬКОЇ КРИЗИ

PROBLEM BANKS LOANS: DETERMINING OF THE NATURE AND TRENDS OF THEIR DEVELOPMENT IN THE BANKING CRISIS

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто існуючі підходи до визначення терміна «проблемний кредит». Наведено класифікацію факторів, які призводять до появи простроченої заборгованості. Проаналізовано динаміку кредитів і частини простроченої заборгованості банків України в період з 2008 по 2016 р., тенденції їх зміни в період банківської кризи. Проведено аналіз частки резервів за активними операціями в кредитному портфелі банків України.

Ключові слова: проблемний кредит, кредитний портфель, банк, резерви за кредитними операціями, динаміка проблемних кредитів.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены существующие подходы к определению термина «проблемный кредит». Приведена классификация факторов, которые приводят к появлению просроченной задолженности. Проанализирована динамика кредитов и части просроченной задолженности банков Украины в период с 2008 по 2016 г., тенденции их изменения в период банковского кризиса. Проведен анализ доли резервов по активным операциям в кредитном портфеле банков Украины.

Ключевые слова: проблемный кредит, кредитный портфель, банк, резервы по кредитным операциям, динамика проблемных кредитов.

ANNOTATION

The paper discusses current approaches to the definition of «problem loans». The article presents the classification of the factors that lead to the emergence of overdue loans. The dynamics of the loans and of overdue loans of Ukrainian banks during the period from 2008 to 2016 and tendencies of their changes during the banking crisis were analyzed by the author. The author also analyzed the proportion of reserves for active operation in the loan portfolio of Ukrainian banks.

Keywords: problem loan, credit brief-case, bank, credit operations reserves, dynamics of problem loans.

Постановка проблеми. Протягом 2014–2015 рр. банківська система України функціонувала в умовах високої економіко-політичної нестабільності, ведення бойових дій на сході України та зростання кредитної заборгованості в банках України, що, своєю чергою, безпосередньо погіршило якість активних ресурсів банків та водночас обмежило кількість необхідних економічних ресурсів суб'єктам господарювання, що в результаті стримало розвиток виробництва в усіх галузях економіки. Такі тенденції зумовили ситуацію, коли банки

України другого рівня радше вкладають кошти в державні цінні папери, які мають нижчий рівень ризику, ніж видають кредити, адже ті інколи досягають рівня ризику в 100%.

Економічними наслідками значної проблемної позичкової заборгованості в кредитному портфелі банківської системи можуть бути не тільки втрата фінансової стабільності, а й погіршення іміджу і рейтингів країни. За таких умов підвищується ризик ліквідності банківської системи, посилюється реальна загроза масового вилучення коштів вкладниками з банківських рахунків і звільнення за власним бажанням кваліфікованих спеціалістів. Це, звичайно, не сприяє інвестиційному і кредитному іміджу країни і позначається на спроможності залучати зовнішні інвестиції. Усе це дає підстави стверджувати, що зниження проблемної позичкової заборгованості банків і попередження появи нових проблемних кредитів є актуальним завданням, від розв'язання якого значною мірою залежить сталий соціально-економічний розвиток країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теорії і практики організації кредитних відносин за умов наближення до міжнародних стандартів банківського кредитування сприяють праці таких учених-економістів, як: О.В. Васюренко, Л.І. Федулова, І.В. Сало, О.А. Криклій, В.Л. Кльоба, В.С. Вовк, Е.П. Шустова, М.П. Денисенко, Н.А. Рабец, Р. Хейнсворт, С.В. Кузнецов, Т.М. Осокіна та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Нині стало зрозумілим, що методики, які банки застосовували для виявлення проблемної позичкової заборгованості, є недостатньо ефективними, а процедури управління ними – недосконалими. Політичні, фінансові, економічні та банківські кризи 2014–2015 рр. також виявили неповноту в нормативно-правовому забезпеченні процесу управління проблемними кредитами, що обмежують можливості банків щодо мінімізації рівня втрат по проблемних позиках.

Мета статті полягає у визначенні сутності поняття «проблемний кредит»; аналізі динаміки кредитів і частини простроченої заборгованості банків України в період з 2008 по 2015 р. та тенденції їх зміни в період банківської кризи, а також частки резервів за активними операціями в кредитному портфелі банків України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Неповнення позичальником отриманих коштів залишається для банківських установ однією з основних проблем. Практика показує, що будь-яка банківська установа незалежно від якості кредитного портфеля, адекватності кредитної політики, способів та методів управління кредитним ризиком, якості та точності оцінки платоспроможності та кредитоспроможності позичальника або ж незалежно від економічної ситуації в країні стикається з неповненням наданих кредитів. Економічна чи інші кризи лише надають особливої важливості даній проблемі, з настанням яких у позичальників значно скорочується можливість вчасно та в повному обсязі погашати отримані кредити.

Багато уваги приділяється визначенню сутності проблемного кредиту. Так, науковці

О.В. Васюренко, Л.І. Федулова [5, с. 121], І.В. Сало, О.А. Криклій [6, с. 91] визначають проблемний кредит як такий, що вимагає здійснення комплексу заходів організаційного та адміністративно-правового характеру щодо повернення кредитних коштів із метою усунення можливих економічних збитків банку.

В українському законодавстві та нормативно-правових актах НБУ визначення проблемного кредиту відсутнє, тому кожна окрема банківська установа самостійно встановлює критерії визначення проблемної заборгованості, методи її виявлення та моніторингу, методи роботи з позичальниками по стягненню проблемної заборгованості, але НБУ дотримується визначення МВФ та згідно з діючою класифікацією до проблемних відносить прострочені та сумнівні кредити.

Теоретичні основи поняття «проблемний кредит» інших авторів та організацій представлено в табл. 1.

На основі наведених в табл. 1 понять виконаємо морфологічний аналіз (табл. 2).

Аналізуючи наявні в науковій думці визначення категорії «проблемний кредит» та на

Таблиця 1

Інтерпретація поняття «проблемний кредит»

Автор	Визначення
Базельський комітет із банківського нагляду [17]	Кредитний продукт, за яким є істотні порушення строків виконання зобов'язань перед банком, істотне погіршення фінансового стану боржника, істотне погіршення якості чи повна втрата забезпечення.
В.Л. Кьльоба [4, с. 27]	Кредит, за яким банк вбачає небезпеку своєчасного і повного його погашення внаслідок дії різноманітних чинників (економічних, юридичних, соціальних тощо).
В.С. Вовк, О.В. Хмеленко [8, с. 193]	Кредит, за яким своєчасно не проведені один чи кілька платежів, значно знизилась ринкова вартість забезпечення, виникали обставини, за яких банк матиме сумнів щодо повернення позики.
Е.П. Шустова [9, с. 156]	Кредит, за яким позичальник не виконує зобов'язання (або виконує неналежащим чином) у частині оплати платежів або є підстави вважати, що зобов'язання за ним не будуть виконані повністю або частково.
М.П. Денисенко [2, с. 212]	Кредит, за яким своєчасно не проведені один чи кілька платежів, значно знизилась ринкова вартість забезпечення, виникали обставини, за яких банк матиме сумнів щодо повернення позики.
Н.А. Рабец [10, с. 55]	Кредит, за яким відсутні реальні джерела погашення, хоча строк погашення, можливо, ще не настав.
О.А. Нурзат [11, с. 10]	Кредит, що має низку ознак, з урахуванням яких він викликає у кредитних менеджерів обґрунтовані побоювання з приводу повернення основного боргу та відсотків за ним.
О.В. Купчинова [12, с. 43]	Кредит, за яким установлені ознаки проблемності повернення, пов'язані з відсутністю або недостатністю забезпечення за кредитом, наявністю ознак фінансової нестійкості боржника або наявністю негативної інформації про його здатність виконати свої зобов'язання.
О.І. Лаврушин [13, с. 319]	Кредит, за яким у банку виникли сумнівні стосовно його суб'єкта, об'єкта та забезпечення.
Р. Хейнсворт [3, с. 15]	Кредит, за яким позичальник вчасно не здійснив платіж або за яким існує висока ймовірність подібного несплатежу.
С.В. Кузнецов [14, с. 9]	Кредит, за яким клієнт-боржник не здатний виконувати свої зобов'язання відповідно до прийнятих договорів та угод із банком, у зв'язку з чим існує потенційна загроза часткової або повної втрати для банку належних йому грошових коштів за кредитними зобов'язаннями боржника.
Т.М. Осокіна [16, с. 53]	Кредит, за яким існують серйозні потенційні та помірні реальні загрози, тобто мають місце утруднення у виконанні позичальником боргу.
Міжнародний валютний фонд [17]	Зобов'язання, повне погашення якого сумнівне внаслідок неадекватного фінансового стану позичальника чи забезпечення за цим зобов'язанням, а також спостерігається прострочення сплати основного боргу й/або відсотків за ним більше 90 днів.

основі морфологічного аналізу визначимо поняття «проблемний кредит» як кредит, за яким спостерігаються певні ознаки проблемності повернення (нездійснення платежу; зниження ринкової вартості чи втрата забезпечення; погіршення фінансового стану боржника та ін.), які викликають побоювання з приводу повернення основного боргу та відсотків за ним.

Існує значна кількість класифікацій факторів, що можуть впливати на виникнення проблемного кредиту. Фактори виникнення проблемної заборгованості в банківських установах перекликаються з факторами кредитних ризиків. І це не дивно, тому що проблемна заборгованість є основною причиною реалізації кредитного ризику (табл. 3) [2; 9].

Фактори впливу пропонуємо умовно поділити на дві групи:

1. Зовнішні фактори.
2. Внутрішні фактори:
 - а) фактори, пов'язані з діяльністю банку;
 - б) фактори, пов'язані з діяльністю позичальника.

Зовнішні фактори – це фактори, що впливають на можливість виникнення проблемної заборгованості та не піддаються контролю ні зі сторони банку, ні зі сторони позичальника.

До групи внутрішньобанківських факторів виникнення проблемної заборгованості відносять ті фактори, що безпосередньо пов'язані з кредитною політикою банку. Особливістю даної групи факторів, на відміну від попередньої, є можливість впливу та контролю з боку банківської установи.

До факторів, пов'язаних із діяльністю позичальника, відносяться фактори, які впливають на те, що позичальник може не виконати своїх

зобов'язань перед банком щодо повернення боргу згідно з угодою [4, с. 241]. Щодо останніх факторів, то сьогодні в банківській практиці недостатньо чітко вироблена система ранньої ідентифікації проблемних кредитів, прогнозування їх появи. Варто звернути увагу на типові ознаки появи проблемних кредитів за допомогою аналізу бухгалтерської та статистичної звітності позичальника, постійних контактів із боржником та повідомленням третіх осіб.

Сигналами, які можуть указати на появу проблемної заборгованості, можуть бути навіть такі події, як зміна керівництва позичальника, переорієнтація діяльності, ухилення від детального пояснення на вимогу банку тих чи інших аспектів господарської діяльності, створення позичальником нових підприємств, небажання позичальника йти на контакт із банком, отримання кредитів в інших банках, зниження обсягу реалізації продуктів свого виробництва, пролонгація кредитного договору, поява збитків та збільшення заборгованості перед позичальниками.

Здійснюючі ранню діагностику появи проблемного кредиту, банк має змогу модифікувати кредитний договір – розглянути питання про зміну умов. Якщо є можливість, змінюється графік погашення кредиту та процентів за кредитом. За недостатнього аналізу даних факторів кількість проблемних кредитів зростає, а наявність великої частки проблемних кредитів на балансах банків несе за собою низку наслідків, що мають негативний характер для стабільності банківської системи.

Наслідками зростання частки проблемних кредитів у кредитному портфелі банків України можуть бути:

Таблиця 2

Морфологічний аналіз поняття «проблемний кредит»

№ з/п	Ключове слово	Конкретизація визначення	Мета в рамках визначення
1	Кредит	не проведені один чи кілька платежів; знизилась ринкова вартість забезпечення; сумніви щодо повернення позики	-
2	Кредит	небезпека своєчасного і повного його погашення	-
3	Кредит	нездатність виконувати свої зобов'язання	-
4	Кредит	ознаки проблемності повернення	-
5	Кредит	сумніви стосовно його суб'єкта, об'єкта та забезпечення	-
6	Кредит	побоювання з приводу повернення основного боргу та відсотків за ним	-
7	Кредит	серйозні потенційні та помірні реальні загрози	-
8	Кредит	відсутні реальні джерела погашення	-
9	Кредит	нездійснення платежу (або висока ймовірність)	-
10	Кредит	невиконання зобов'язань позичальником	-
11	Кредитний продукт	істотні порушення строків виконання зобов'язань; істотне погіршення фінансового стану боржника; істотне погіршення якості чи повна втрата забезпечення	-
12	Кредит	своєчасно не проведені один чи кілька платежів; значно знизилась ринкова вартість забезпечення; інші обставини	-
13	Зобов'язання	повне погашення сумнівне; спостерігається прострочення сплати основного боргу й/або відсотків за ним більше 90 днів	-

- погіршення якості активів банків України;
- збільшення навантаження на банківський капітал вітчизняних банків;
- недостатня ліквідність банків України;
- погіршення показників банківської системи за рахунок збільшення кількості банків із «негативним» кредитним портфелем, банків, які перебувають у режимі фінансового оздоровлення або у стані ліквідації;
- платіжна криза.

Аналізуючи зміни, які стосуються активів банку, слід звернути увагу на динаміку банківських установ. Починаючи з 2014 р. в Україні спостерігається дестабілізація як банківської системи, так і фінансової стійкості держави загалом, причинами яких є політичні, фінансові, економічні та банківські кризи. Кількість проблемних банків у 2014 р. досягла 33, 17 з яких були ліквідовані.

Як наслідок, кількість банківських установ, які мали ліцензію НБУ, у 2014 р. зменшилось до 163 (у 2013 р. – 180 банків). Негативна тенденція продовжується і нині. На 01.01.2016 р. кількість банків, які мають ліцензію НБУ, зменшилось до 117 [1].

Упродовж 2014–2015 рр. кредитна активність банків другого рівня була низькою, що пояснюється скороченням ресурсної бази, погіршенням кредитоспроможності та високим рівнем невизначеності відносно подальшого економічного розвитку, який змушує банки

більш уважно відноситись до фінансового стану потенційних позичальників чи призупинити на деякий час кредитування.

Збільшення обсягу клієнтського кредитного портфелю впродовж 2014–2015 рр. відбувалось у зв'язку із суттєвою девальвацією національної валюти, що вплинуло на зростання кредитних залишків у гривневому еквіваленті.

Динаміка наданих кредитів за 2008–2015 рр. зображена на рис. 1. Варто зауважити, що частка кредитів в активах банківської системи України є досить значною. Частка кредитів в активах банку, яка перевищує 50% робочих активів, характеризує політику банків як агресивну. Агресивна політика банку характеризується максимізацією доходу від кредитних операцій банку, але даний вид кредитної політики не можна довго провадити, бо вона пов'язана зі значним ризиком та при застосуванні такої політики впродовж тривалого часу можуть виникнути непрогнозовані збитки від кредитних операцій.

За даними НБУ, впродовж аналізованого періоду кількість наданих кредитів зростала. Слід відмітити, що починаючи з 2008 р. до початку 2015 р. кількість наданих кредитів мала тенденцію збільшення та зросла на 521 млрд. грн. Починаючи з 2015 р. кількість наданих кредитів упродовж року зменшилась на 41,4 млрд. грн., або на 14,5%.

Зниження обороту та обсягів виробництва основних галузей, зниження реальних доходів

Таблиця 3

Фактори виникнення проблемної заборгованості

Зовнішні	Внутрішні	
	Пов'язані з діяльністю банку	Пов'язані з діяльністю позичальника
<ul style="list-style-type: none"> – недосконалість чи зміни у законодавстві; – падіння обсягу ВВП; – девальвація національної валюти; – рівень безробіття; – рівень інфляції; – політична ситуація у країні; – рівень заборгованості із виплат заробітних плат; – розвиток галузі; – скорочення обсягів і відсутність зовнішніх джерел фінансування; – форс-мажорні обставини 	<ul style="list-style-type: none"> – недостатньо продумана і розроблена кредитна політика банку; – велика частка валютних кредитів у кредитному портфелі банків; – кваліфікаційний рівень, відсутність чи недостатність досвіду роботи працівників кредитного відділу; – кредитування пов'язаних із банком осіб (інсайдерів) на пільгових умовах та самокредитування; – недостатність та неточність інформації про позичальника, про його кредитоспроможність; – прагнення отримати прибуток, кредитуючи надто ризиковані проекти; – погане структурування кредиту; – помилки в оцінюванні забезпечення за кредитом та неналежний моніторинг наявності або зміни якості чи вартості забезпечення; – недостатня перевірка гарантів та поручителів; – неналежний контроль виконання умов кредитного договору; – зловживання працівників кредитного відділу; – надання кредиту для погашення іншого кредиту, інноваційних проектів, нових сфер діяльності 	<ul style="list-style-type: none"> – недостатній рівень управління на підприємстві позичальника; – неочікувані обставини, пов'язані із забезпеченням по кредиту (втрата чи погіршення якості майна); – зміна фінансового стану позичальника в бік погіршення; – відсутність досвіду ведення бізнесу; – зниження якості продукції позичальника; – морально-етичні якості позичальника; – неефективність реалізації та не окупність кредитного проекту; – операційний прибуток підприємств

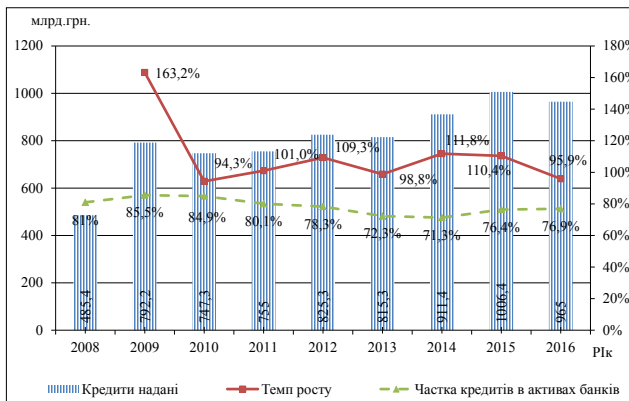

Рис. 1. Динаміка кредитів за 2008–2015 рр. [1]

населення при високій девальвації національної валюти, а також інші зміни в економіці можуть призвести до появи труднощів з обслуговуванням позичальників кредитних зобов'язань, що негативно вплине на ліквідність та капіталізацію банківських установ. Дані фактори призвели до нездатності багатьох позичальників вчасно виконувати свої зобов'язання, а це вплинуло на зростання проблемної заборгованості в Україні впродовж 2014–2016 рр. (рис. 2).

Таким чином, як бачимо на рис. 2, можна констатувати той факт, що зростання обсягів проблемної заборгованості має різкі зміни в 2009–2010 рр. та з початку 2015 р.

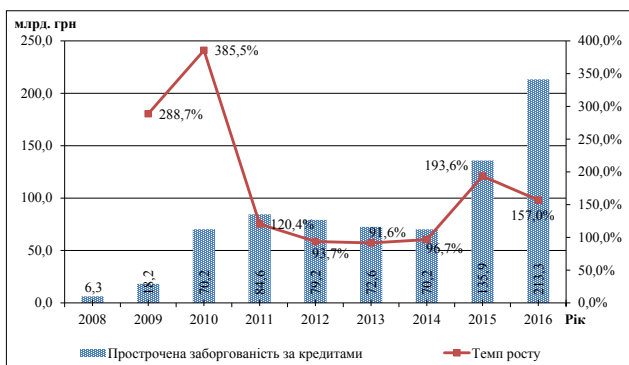

Рис. 2. Прострочена заборгованість за кредитами впродовж 2008–2016 рр. [1]

Зміни 2009–2010 рр. були пов'язані як зі зростанням абсолютної суми простроченої заборгованості, так і з поступовим зменшенням обсягу кредитного портфеля внаслідок практично повного припинення видачі нових кредитів. У 2010 р зростання простроченої заборгованості істотно сповільнилося і не перевищувало 8% у квартал, а починаючи з жовтня 2010 р. практично припинилося. Це пояснюється, з одного боку, початком стабілізації економіки, а з іншого – активізацією угод із продажу кредитних портфелів і першими кроками банків у напрямі відновлення кредитування. При цьому найбільш активно нарощували кредитний портфель банки з українським капіталом, що входять до складу фінансово-промислових груп.

У 2009 р. прострочена заборгованість зростає у два рази та сягає 18,2 млрд. грн., а в 2010 р. вона збільшилась на 289% та дорівнювала 70,2 млрд. грн. До 2015 р. обсяг проблемної заборгованості змінювався незначними коливаннями.

Стрімке збільшення частки проблемної заборгованості в кредитному портфелі банку в 2015 р. зумовлене високою економіко-політичною нестабільністю, у тому числі девальвацією національної валюти, що значно вплинуло на платоспроможність позичальників банку.

Із початку року обсяг проблемної заборгованості відносно минулого року збільшився майже на 200% та дорівнював 135,9 млрд. грн. упродовж року, на 01.01.2016 рр. проблемна заборгованість зростає до 213,3 млрд. грн.

Стрімке збільшення частки проблемної заборгованості в кредитному портфелі банків зумовлює значні відрахування в резерви на покриття втрат за кредитними операціями. Чим більші суми відрахування в резерви під кредитні ризики водночас зі зростанням витрати банків на адміністрування проблемних кредитів, тим менш ефективно використовується банківський капітал. Проаналізуємо частку резервів за активними операціями та частку простроченої заборгованості у кредитному портфелі банків (рис. 3).

Рис. 3. Динаміка частки резервів за активними операціями та частки простроченої заборгованості в кредитному портфелі банків упродовж 2008–2016 рр. [1]

Аналізуючи динаміку, бачимо, що паралельно з ростом простроченої заборгованості банки змушені були збільшувати резерви, тому динаміка зростання резервів практично збігалася з динамікою зростання рівня простроченої заборгованості. Найбільші коливання спостерігаються впродовж 2009–2010 рр., а потім – упродовж 2014–2015 рр. Дані коливання також пов'язані з наведеними вище причинами банківської нестабільності. У 2010 р. частка резервів за активними операціями у кредитному портфелі сягала 16,4%, а частка простроченої заборгованості дорівнювала 9,4%, коли в 2008 р. дані показники мали значення 4,2% та 1,3% відповідно. На 01.01.2016 р. дані показ-

ники значно збільшились та сягають: 33,3% – частка резервів за активними операціями, та 22,1% – частка простроченої заборгованості у кредитному портфелі банків. Дані зміни є причинами зниження якості кредитних портфелів банків в Україні.

Висновки. Після значного економічного спаду впродовж 2014–2015 рр. економіка України продовжує демонструвати негативні тенденції. Як показує світова практика, коли рівень проблемної заборгованості клієнтів у кредитному портфелі банку перевищує 10%, то виникає загроза економічній безпеці банку. На 01.01.2016 р. спостерігається значний зріст проблемної заборгованості, який на даний момент дорівнює 213,3 млрд. грн.. Загострення економічно-політичного конфлікту призвело до зниження виробничої діяльності лише в першій половині 2015 р. на 20,5%, що також погіршило фінансовий стан позичальників. Девальвація валюти на початку року та одностороннє коригування тарифів на комунальні послуги призвели до зростання інфляції і, як наслідок, до збільшення проблемної заборгованості у банках країни. Зі збільшенням проблемної заборгованості відбувається збільшення обсягів резервів за кредитними операціями, що, своєю чергою, погіршують якість кредитних портфелів українських банків.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Офіційний сайт НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.
2. Денисенко М.П. Кредитування та ризики : [посібник] / М.П. Денисенко, В.М. Домрачев, В.Г. Кабанов. – К. : Професіонал, 2008. – 480 с.
3. Хейнсворт Р. Обзор и оценка проблемных кредитов: потенциал рынка / Р. Хейнсворт, Е. Николаенко, Л. Макаренко [и др.]. – М., 2010. – 71 с.
4. Кльоба В.Л. Ситуаційний центр банку як ефективний напрям удосконалення управління врегулюванням проблемної заборгованості / В.Л. Кльоба // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – № 19.8. – С. 240–246.
5. Васюренко О.В. Банківський менеджмент : [монографія] / О.В. Васюренко, Л.І. Федулова. – К. : Академія, 2001. – 320 с.
6. Сало І.В. Фінансовий менеджмент у банку : [навч. посіб.] / І.В. Сало, О.А. Криклій. – Суми : Університетська книга, 2007. – 314 с.
7. Basel II: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: A Revised Framework – Comprehensive Version [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bis.org/publ/bcbs54.htm>.
8. Вовк В.Я. Кредитування і контроль : [навч. посіб.] / В.Я. Вовк, О.В. Хмеленко. – К. : Знання, 2008. – 463 с.
9. Шустова Е.П. «Проблемный кредит»: терминологическое содержание, критерии определения и факторы возникновения / Е.П. Шустова // Вестник Алтайской академии экономики и права. – 2010. – № 18. – С. 155–158.
10. Рабец Н. Меры по предотвращению проблемной задолженности / Н. Рабец // Финансовый директор. – 2011. – № 5. – С. 54–57.
11. Нурзат О.А. Перспективные подходы к повышению эффективности управления проблемными кредитами в коммерческих банках / О.А. Нурзат. – М. : Академия народного хозяйства при Правительстве Российской Федерации, 2011. – 18 с.
12. Купчинова О. Проблемная кредитная задолженность: подходы к определению / О. Купчинова // Банковский вестник. – 2010. – № 16. – С. 42–48.
13. Лаврушин О.И. Банковский менеджмент : [учебник] / О.И. Лаврушин. – М. : КНОРУС, 2009. – 560 с.
14. Кузнецов С.В. Судная задолженность кредитных организаций: проблемы и инструменты ее урегулирования / С.В. Кузнецов. – М. : Академия народного хозяйства при Правительстве Российской Федерации, 2008. – 20 с.
15. Мороз А.М. Банківські операції : [підручник] / А.М. Мороз, М.І. Савлук, М.Ф. Пуховкіна [та ін.] ; за заг. ред. д-ра економ. наук, проф. А.М. Мороза ; 3-тє вид., перероб. і доп. – К. : КНЕУ, 2008. – 608 с.
16. Осокина Т.М. Бухгалтерский учет в банках : [учебный курс] / Т.М. Осокина. – М. : МИЭМП, 2010. – 148 с.
17. Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.imf.org>.